

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева,
СУ Св. Климент Охридски

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, Докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Дилиян Илчев Манолов
Тема: Психичното благополучие в прехода към зрелостта
Научен ръководител: доц. д-р Кирилка Тагарева

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1308 от 19.04.2021 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен(а) за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема Психичното благополучие в прехода към зрелостта за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, Докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология“.

Автор на дисертационния труд е Дилиян Илчев Манолов – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Психология: с научен ръководител доц. д-р Кирилка Тагарева от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Представеният от Дилиян Илчев Манолов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет (само за докторантите зачислени до 04.05.2018 г.);

Докторантът е приложил собствени публикации.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Дилян Манолов е роден 1993 г., през 2017 г. завършва основното си образование, а през 2012 г. езиковата гимназия Иван Вазов в гр. Пловдив. Бакалавърска степен по психология придобива през 2015 г. в ПУ Паисий Хилендарски с квалификация психолог и учител по психология. През 2016 г. завършва магистърската програма на ПУ Паисий Хилендарски Психология на управлението с квалификация психолог в управлението. Редовен докторант в ПУ Паисий Хилендарски е в периода 2017 г. – 2020 г.

В периода 2012 г. – 2015 г. има преминали учебни практики в Дирекция Социално подпомагане Пловдив, СОУ Черноризец Храбър и в Европейска програма за стажове на млади специалисти в детски център Слънчице. Владее английски и руски език, занимава се с актьорско майсторство, драматургия, поезия белетристика, публицистика. Има опит и в създаването на телевизионни продукти. В периода 2016 г. - 2017 г. работи като специалист по човешки ресурси, а през 2018 г. – 2019 г. е младежки делегат на България в ООН, а от юни 2020 г. до настоящия момент е консултант по социална и поведенческа промяна към УНИЦЕФ.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на разработвания в дисертационния труд проблем може да се очертае в научно и научно-приложно отношение в няколко аспекта. Психичното благополучие става все по-актуална тема предвид установеното значение за личната ефективност, здраве и себеразвитие, особено предвид динамичните социални и икономически промени, които ескалираха особено отчетливо по време на пандемията. Допълнителни ракурси, които правят изследването актуално, са фокусът върху настъпващата зрялост, която също се очертава като сензитивен период и фокусът на изследването – въпросът за спецификата при лицата със зрителни проблеми и влогърите. Тези целеви групи носят своите характеристики и по своеобразен начин са

вплетени в общия социален контекст, което не се изчерпва с тяхната специфичност, а има отражение и върху широкия контекст.

4. Познаване на проблема

Дилиян Манолов показва задълбочено познаване на отличителните характеристики и особености на групите, към които е насочил изследователския си интерес. Негов основен акцент са общите психологически закономерности, обвързани основно с възможностите за оптимална реализация на очертаните групи лица.

5. Методика на изследването

Докторантът е избрал комплексния подход на включване на количествени и качествени методи за изследването си. Подбраните скали за удовлетвореност от живота и процъфтяване на Динър са утвърдени в практиката. Ориентацията към включване на собствен компонент в изследването дава възможност за задълбочаване на данните и намиране на отговор на поставените въпроси.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 152 страници, от които 139 страници основен текст, 3 страници библиография (включваща общо 72 източника, в това число 9 на кирилица и 63 на латиница), 9 страници приложения. Структурата на дисертацията включва стандартните увод, три глави, изводи и заключение, приложения. По-голямата част от използваните източници са след 2000 г.

В първата глава докторантът в няколко параграфа се спира на въпроса за психичното благополучие, извеждайки спецификата – конкретно по-ниското психично благополучие - при лицата със зрителни затруднения, актьорите и влогърите. Представени са конкретни изследвания в подкрепа, които би било добре да бъдат по-аналитично представени. Описан е изборът на перспектива за провеждане на собственото изследване и многоизмерността на конструкта психично благополучие.

Специален фокус са изведените особености на лицата със зрителни затруднения и ролята на актьорството и темата за влогърите, където докторантът демонстрира задълбочени познания. Представени са множество изследвания за влиянието

на времето и начина на ползване на мрежата върху психичното благополучие, като са очертани причините, поради които виртуалния свят и комуникацията там не могат в пълна степен да осигурят удовлетворяване на потребностите от автономност, компетентност и свързаност с другите.

Втора глава съдържа постановката на изследването. Докторантът е избрал съпоставяне на шест групи лица, всички в ранна зрялост: професионални актьори, студенти по актьорско майсторство, актьори с нарушено зрение, създатели на графично съдържание в Интернет, представители на общата популация и лица с нарушено зрение. Издигнатите хипотези кореспондират със спецификата на избраните за изследването групи. Следва да се отбележи, че въпреки ограниченият брой изследвани лица, има много ясна и прецизна аргументация за избора на изследваните групи и начина на набиране на респондентите. Важен принос е разграничаването на различните форми на зрителни затруднения и очертаване на характеристиките и иновативното включване на групата влогъри.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Докторантът извежда като приносен момент специфичните копинг стратегии, които открива при изследваните влогъри и нуждата от подкрепа на чувството за автономност при групата на лица със зрителни затруднения.

Приемам приноса, очертан от докторанта за обзор на изследвания при незрящи и създатели на съдържание за интернет.

Разликата между незрящи и незрящи актьори също е нов резултат, който може да бъде развит в бъдеще.

Принос е и разликата, която докторантът установява в субективното възприемане на благополучието като цяло и благополучието на собствената група, което също заслужава да бъде доразвито като изследователска линия.

Коментарите на респондентите и свободните им отговори са принос, който може да бъде доразвит и в бъдеще.

Тези резултати могат да бъдат разширени в научен аспект и приложени в практиката – образованието и работната среда. Особен потенциал може да представлява изследването на създателите на онлайн съдържание.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е приложил четири публикации, излезли от печат в сборници с доклади от национални конференции (две от 2017 г. и две от 2018 г.), всички които са самостоятелни и свързани с темата на дисертационния труд.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Считам, че получените резултати и формулираните приноси са лично дело на докторанта. В самата обосновка на избраната тема, както и навсякъде в текста, авторът акцентира на личния си и обвързаност с изследваната проблематика.

10. Автореферат

Авторефератът обхваща 31 страници и отговаря на изискванията, като отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Имам някои критични бележки, чиято цел е да бъдат полезни за бъдещи изследвания и при евентуална подготовка на материала на дисертационното изследване за публикуване. На първо място следва да се отбележи, че липсва аргументация на това, което авторът определя като „преход към зрелостта“. Доста свободно са използвани различни теории, без да са систематично групирани или представени в аналитичен план. На много места като напр. теория за себедетрминацията (която е наречена „теория за решимостта“), ментално вместо психично здраве, има терминологични неточности и неправилно използване на понятийния апарат. Не са включени класическата епигенетична теория, не са представени и български изследвания, включително такива, използващи качествен анализ.

Не е дефиниран ясно периодът на ранна зрялост или настъпваща зрялост. Смесени свободно са различни теории и няма аргументиран собствен избор, приведени са някои характеристики.

Двете използвани скали на Динър са различни като начин на обработка. Доколкото скалата за удовлетвореност от живота има и ключ, освен, че се използва като

непрекъсната променлива, скалата за процъфтяване е обща непрекъсната променлива. Не е коректна обработката по айтеми, както и посоченото в приложението на с. 142 в ключа към скалата на живота определяне на респондентите като „нешащни“ и „много нещащни“. Скалата е за удовлетвореност от живота (авторът използва термина „задоволство от живота“, което не е коректно. Втората използвана скала не е включена в приложенията.

Изложението на текста затруднява възприемането – не е съдържателно описано. Значително улеснение би било, ако авторът изложи ясно идеята си в началото, както и целта на изследването и опише резултатите спрямо това.

По отношение на психичното благополучие има доста неточности, а параграф 2 от глава 1 „Конструкти и подконструкти на благополучието“ от 1 страница на с. 15 е неточен. Не са хронологично или аналитично описани подходите към изучаване на благополучието. На с. 35 се посочва, че „...за момента двете най-стабилни форми на благополучие все пак са психичното и субективното благополучие“, липсва

На места има неаргументирани силни становища, напр. че „когато изследваме специфична група от хора – незрящи, актьори, студенти, влогъри, моделите за обяснение на благополучие не издържат, защото всяка характерна група отчита преживяването на субективно благополучие през своя собствена призма.“ (с. 7 от автореферата), тъй като психичното благополучие се разглежда като субективно възприемано независимо от изследователската парадигма. Има известно смесване и от гледна точка на класическите представители в психология на развитието, противопоставянето на Левинсън и Каплан и други опити за защитаване на собствената позиция.

Не е приведена и съществуващата аргументация за кризите на развитие, напр. разделянето им на нормативни и лични. Компонентите на психично благополучие не са аргументирано представени.

Целта и задачите могат да бъдат описани по-аргументирано, за което би допринесла общата теза, която има авторът. Не е ясен начинът на обработване на данните, конкретно свободните отговори, дали е приложен контент анализ и семантично категориално отнасяне на думите и изразите. По отношение на целите бих препоръчала целта да е една, сбор от цели 2, 3 и 4. Цел 1 в сегашната ѝ формулировка „Да се изследва развитието на психичното благополучие в прехода към зрелостта“ не е релевантна за срезово изследване. Цел 5 „Изследването трябва да се

фокусира върху важни за обществото групи хора в ранна зряла възраст“ също не е подходяща.. Некоректно е и посоченото „Субекти на изследването са промените, които настъпват в обяснението на благополучието между първия и втория отворен айтем на изследването“.

Резултатите не са информативно описани и биха могли да бъдат дообработени и представени.

Авторефератът съдържа цели и задачи два пъти, като вторият път целта явно е да изпълнят функцията на изводи и обобщение. Изводът, че създаващите съдържание в Интернет могат да бъдат насочени към терапия за повишаване на психичното им благополучие, звучи доста екстравагантно. Не става ясно какво разбира докторантът под откъслечни данни за всички изследвани групи за разлика от систематичните данни за група 5.

В технически аспект следва да се отбележи, че на места в текста липсват реферирани източници, някои източници са посочени в текста на кирилица, въпреки са на латиница в използваната литература. Въпреки, че за имената няма утвърден стандарт, е добре при използването на транслитерация да се следват утвърдените на български имена на цитираните автори. Приложенията са неинформативни и излишни. Таблиците и фигурите в текста са неинформативни, нямат заглавия, посочени проценти или общ бал, съдържание на променливите, включително и на групите изследвани лица, които се съпоставят и са определени като група 1, 2 и т.н. На много места в текста се получава объркване какви са групите изследвани лица. Въпреки, че са 6, докторантът на много места фокусира върху четири. Скалите се определят в текста като „два затворени айтема“, което също не е коректно. Методът на свободно генериране на асоциации е определен като два отворени айтема.

12. Лични впечатления

Личните ми впечатления не са свързани с процеса на работа на докторанта, а с работата му към УНИЦЕФ, като считам, че Дилиян Манолов допринася активно с експертизата си.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изведените по-горе критични бележки представляват препоръки, които се надявам да бъдат полезни на автора. Вероятно силната му емоционална обвързаност и интерес към темата са причина за тях, което аз приемам като деклариран интерес за продължаване на изследванията във вече отбелязаната като много актуална тема. Ролята и мястото на социалните мрежи представлява особен интерес за разработване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа резултати, които представляват оригинален принос в науката, отварят врати за бъдещи проучвания в областта и отговарят на всички на изисквания(та) на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Факултета по Педагогика, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът има изследователска мотивация и умение за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Дилиян Илчев Манолов в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, Докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология“.

02.07.2021 г.

Рецензент: доц. д-р Маргарита Бакрачева